

ESSEE

*Petri Halinen***Muinaistutkija 40 vuotta**

Muinaistutkijan päätoimittaja Sanna Lipkin havaitsi joululomaansa vietäessään, että vuonna 2024 lehteä on julkaistu 40 vuotta. Hän pyysi minua entisenä päätoimittajana kirjoittamaan lyhyen historiikin ja muistelun lehteen liittyen. Lauri Pohjakallio kirjoitti *MT*:n 30 vuotisesta taipaleesta (*MT* 1/2014) otsikolla ”Muinaistutkija: Olen kolmikymppinen” keskittyen silloin omiin päätoimittajavuosiinsa 1988–1995. Niinpä minäkin päätin keskittyä omiin vuosiini (1996–2002) *MT*:n päätoimittaja (tai vastaavana toimittajana, kuten lehden sisäkannessa tuolloin luki). *MT*:n 50-vuotisjulkaisussa tulevat muistelluiksi sitten seuraavat 31 tai 32 vuotta.

Lauri Pohjakallion viimeisenä päätoimittajavuotena *Muinaistutkijalle* muodostettiin ensimmäistä kertaa toimituskunta, johon kuului viisi arkeologia. He edustivat kolmea yliopistoa, Museovirastoa ja museoita. Kaikki toimijatahot haluttiin saada mukaan lehden tekoon. Minä en kuulunut toimituskuntaan, mutta olin mukana pyytämässä kirjoituksia lehden eri numeroihin ja pariin vuoden 1995 lehteen kirjoitin joitakin juttuja. Kansallismuseoon oli avattu 12.1.1995 uusi esihistorian näyttely, jonka tiimoilta *MT*:n numeroon 1/1995 koottiin Matti Huurteen näyttelyn tekemisen historian lisäksi kahdeksan eri kirjoittajan näkemykset näyttelystä. Kirjoittajina oli tuolloin museologiaa Turussa ja Jyväskylässä opettaneet arkeologit, museoissa työskennelleitä arkeologeja, arkeologian ja kansatieteen opiskelijoita sekä sählykaverini. Siis arkeologeja ja ei-arkeologeja erilaisista taustoista. Tavoitteena oli saada erilaisia näkemyksiä ja osoittaa että asioita voidaan katsoa erilaisista näkökulmista.

Vuonna 1995 lehden koko muuttui A5:sta B5:ksi ja käyttöön otettiin taitto-ohjelma, jonka avulla teksti näytti paremmalta kuin aiemmin, ja tilaa oli paremmin kahdelle palstalle. Lehden sivumäärä pysyi samana kuin aiemminkin eli 24 sivuisena, ensimmäisessä numerossa oli 32 sivua. Artikkeleitakin lehdessä alkoi olla runsaastikin ja kirjoitushaluja näytti arkeologien keskuudessa riittävän. Lauri ei kuitenkaan halunnut

jatkaa pidempää vastaavana toimittajana ja halukkaita jatkajia etsittiin. Ilmoittauduin vapaaehtoiseksi ja aloitin syksyn kuluessa valmistautumaan tulevaan vuoteen vastaavana toimittajana. Lehden toimituskunta jatkoi samana vielä joitakin vuosia ja minun päätoimittajavuosinani siinä tapahtui vain pieniä muutoksia.

Aloitin vastuutoimittajuuteni valmistelun miettimällä, miten saisin arkeologit kirjoittamaan vapaaehtois pohjalta kiinnostavia artikkeleita. Halusin, että *Muinaistutkijassa* julkaistaan arkeologian kannalta merkityksellisiä tutkimusartikkeleita. Ajattelin, että helpointa olisi aloittaa ensimmäisen lehden kirjoitusten kerääminen jonkin teeman pohjalta. Teemaksi valitsin kivi- ja varhaismetallikauden asumuspainanteet, koska 1990-luvun alussa oli toteutettu useita kiinnostavia kaivaustutkimuksia, joista ei vielä silloin ollut julkaistu montaakaan artikkelia. *MT* 1/1996:ssa julkaistiinkin viisi aiheeseen liittyvää artikkelia ja muista aiheista joitakin lyhyempiä katsauksia. Lisäksi Helena Ranta kokosi tiivistelmiä valmistuneista opinnäytteistä ja tiedossa olevista seminaareista ja konferensseista Ajankohtaista otsikon alle. Sivuja lehdessä oli 47. *MT* 4/1995 oli ensimmäinen lehti, jossa oli mainoksia ja mainoksia oli myös jatkossa, koska ajattelimme, että rahalla saa paremman näköisen lehden. Paremman näköinen lehti toisi lisää kirjoittajia ja lisää tilaajia, eli toivoimme nousevaa kierrettä. Lisäksi vuosi 1996 taisi olla ensimmäinen vuosi, jolloin lehden saattoi tilata olematta Suomen arkeologisen seuran jäsen. Tilauksen vuosihinta oli kotimaahan 100 mk ja ulkomaille 120 mk. Mitä enemmän tilaajia, sitä paremmin lehden uudistaminen oli mahdollista. Tämä näkyi sivumäärän lisääntymisenä ja kansimateriaalin muuttumisena.

Lehden irtonumeroita alettiin myydä Akateemisen kirjakaupan mielihetimitien osastolla. Vuonna 1997 niitä alettiin myydä myös Tiedekirjassa. Lisäksi tein kyselykierroksen eri kirjastojen halukkuudesta tilata lehteä. Muistini mukaan joidenkin kaupunkien kirjastot tilasivatkin sitä, minä ansiosta tilaajia tuli lisää lehden kirjastoissa lukeneista ihmisistä. Ei montaa, mutta kuitenkin.

Ensimmäisen toimitusvuoden toisen numeron teemana oli rautakausi, johon sain mukaan yhden vastikään valmistuneen gradun lyhennelmän laajennelman. Opinnäytteiden pohjalta kirjoitettujen artikkelien julkaiseminen tuli osaksi normaalitoimintaa vuodesta 1997 lähtien. Silloin julkaistiin artikkeleita, joiden tarkoituksena oli koota opinnäytteen keskeiset ajatukset ja tulokset tiiviiksi tekstiksi, tarpeellisten karttojen ja kuvien

toimiessa tekstin tukena. Kirjoittajille sanoin kymmenen liuskaa olevan sopiva pituus artikkelille. Se ei ollut liian vaativa, mutta jos asian käsittely vaati pidemmän tekstin, oli siihenkin mahdollisuus. Myöhemmin artikkelien mitalle ei enää ollut suosituspituutta. Artikkeleita ei kirjoitettu pelkästään pro gradujen, vaan myös liseniaatin töiden ja väitöskirjojen pohjalta. Monelle kirjoitus oli ensimmäinen tieteellinen artikkeli arkeologin uralla, joillekin se jäi myös ainoaksi. Mutta tuolloin *MT* tarjosi hyvän, nopean ja riittävän alhaisen julkaisukynnyksen omaavan foorumin julkaista pienempiä ja suurempiakin tutkimuksia. Vastaavanlaisia foorumeita ei Suomessa vielä tuolloin ollut. Museovirasto julkaisi *Kentältä poimittua* -sarjaa ja jotkin maakuntamuseot omia sarjojaan, jotka ilmestyivät kerran vuodessa tai harvemmin, *Suomen Museo* ja *Finskt Museum* ilmestyivät kerran vuodessa, jos ilmestyivät, *Fennoscandia archaeologica* ilmestyi kerran vuodessa. Näihin kansainvälisiin julkaisuihin arkeologikunnalla tuntui olevan suhteellisen korkea kirjoittamiskynnys, niihin ei uskallettu tarjota artikkeleita julkaistavaksi. *MT* tarjosi mahdollisuuden saada teksti ulos kohtuullisen nopeasti, ja jos joku halusi reagoida kirjoitukseen, kommentti julkaistiin jo seuraavassa numerossa – ei tarvinnut odottaa vuotta kommentin julkaisemista, eikä vastakommenttia seuraavaa vuotta. Keskustelu oli nopeaa ja se myös tuntui keskustelulta. *MT* oli lunastanut oman paikkansa arkeologisen tutkimuksen ja keskustelun julkaisijana. *SKAS* ilmestyi jäsenlehtenä ainakin vuodesta 1996 lähtien julkaisten lyhyitä artikkeleita ja laajempia artikkeleita vähitellen vuosikymmenen lopun aikana. *SKAS* kävi läpi vähän samanlaisen kehityskaaren kuin *MT*.

Muinaistutkijassa julkaistiin myös pienempiä juttuja, ei pelkästään artikkelien mittaisia. Raportit konferensseista olivat kiinnostavia ja niiden kautta levisi tieto tulevista konferenssijulkaisuista, joista monet ovat päätyneet alan klassikkoteoksiksi. Toiseksi tärkeäksi pienjutturyhmäksi muodostui kirja-arvostelut. Niitä oli keskimäärin kaksi per numero ja niitä julkaistaan edelleen kiitettävästi. Monista kotimaisista julkaisuista oli mahdollista pyytää ja saada arvostelukappale, mikä helpotti arvostelijan etsimistä. Kirjoittaja sai pitää kirjan kirjoitettuaan arvostelun. Kirjastojen tietokantojen kehittyminen 1990-luvun puolivälissä helpotti myös tietoisuuden leviämistä arkeologisesta kirjallisuudesta. Tämän vuoksi päätimme lopettaa vielä 1995 julkaistut luettelot arkeologisista julkaisuista. Perustelin lopetuspäätöstä *MT* 2/1996:n pääkirjoituksessa.

Otin tavakseni kirjoittaa eräänlaisen pääkirjoituksen koskien ajankoh-
taisia aiheita mitaltaan sivun tai puolikkaan verran. Alkuun tekstin mitta
vaihteli, mutta vakiintui 1998 puolen sivun mittaiseksi. Muistan usein-
kin pallotelleeni monia aiheita aivan viime tippaan asti, kunnes päätin,
mistä aiheesta kirjoitan. Koska kirjoitan kymmensormijärjestelmällä, ei
puolen sivun mittaisen tekstin kirjoittamiseen loppumetreillä mennyt
kuin vartti. Tavallisesti tekstit lähtivät sen jälkeen välittömästi taitetta-
vaksi ja painoon. Yritin välttää sellaista tilannetta, että joutuisin itse kir-
joittamaan artikkeleita lehden täytteeksi, minkä pääasiassa onnistuinin-
kin tekemään. Muita tekstejä oli tavallisesti riittävästi. Kirjoitin lähinnä
kirja- tai näyttelyarvioita, ja vuosien kuluessa pari lyhyttä artikkeliakin.
Viimeisin artikkelini oli valitettavasti täyteartikkeli, joka julkaistiin vii-
meisessä toimittamassani lehdessä. Se sisälsi myös ihan asiallista asiaa.
Lehdestä puuttui vajaa kymmenen sivua ja artikkelini kattoi seitsemän
sivua. Olin siihen aikaan töissä Tampereella ja kävin päivittäin junalla
töissä, puolisentoista tuntia suuntaansa. Kotimatalla istuin junassa ja
kirjoitin tekstin Anno-kalenteriin kuulakärkikynällä, ja kotiin päästyä-
ni kirjoitin sen tietokoneella puhtaaksi. Kuvat, diagrammit ja piirroks
mukaan ja taittoon. Sillä kerralla pääkirjoitus taisi valmistua etuajassa.

Jo ensimmäisessä numerossa oli mukana kolumni, vuosien varrella
osaa teksteistä kutsuttiin pakinoiksi. Tavoitteena oli sisällyttää hieman
kevyempi, sivun tai parin mittainen tarina tai turina aiheesta kuin aihees-
ta pidempien artikkelien sekä keskustelupuheenvuorojen, arvostelujen ja
ajankohtaispalstojen väliin. Aluksi vakituisina kolumnisteina/pakinoitsi-
joina vuorottelivat Juha-Matti Vuorinen ja Matti Huurre, ja vuodesta 2000
lähtien Janne Ikäheimo ja Matti Huurre kauteni loppuun asti. Vuonna
1997 vierailevana pakinoitsijana oli Jouko Rätty. Vuonna 1999 Juha-Matti
kirjoitti kolumneja yhdessä Ulla Rajalan kanssa. Tämän jälkeen kolumne-
ja on julkaistu satunnaisemmin. Huomasin, että kolumneja tai pakinoita
odotettiin yhtä innokkaasti kuin tieteellisiäkin artikkeleita.

Vuosittain järjestettyjen Arkeologian päivien (AP, nykyisin Arkeologi-
päivät) esitelmien pohjalta kirjoitettuja artikkeleita alettiin julkaista *MT*:s-
sa. Koska esitelmiä oli useita, piti niitä varten varata tilaa kahdesta nume-
rosta. Myös vuoden 1997 esitelmät julkaistiin AP:n kahdessa numerossa,
mutta vuoden 1998 esitelmät vain yhdessä numerossa, jonka paksuus oli
lähes kaksinkertainen normaalinumeroon verrattuna. Sen aiheena oli
1990-luvun lopulla ajankohtaiseksi noussut Suomen väestön esihistorial-

liset juuret, johon arkeologit halusivat antaa oman panoksensa otsikolla Tvärminne 2½ – monitieteisistä Tvärminnen seminaareista käytettiin tuttavallisesti nimityksiä Tvärminne 1 ja 2, viitaten myös elokuvien jatko-osien numerointiin. Tämän jälkeen ehdotin AP:n esitelmien julkaisun siirtämistä erilliseen sarjaan, joka perustettiin vuonna 2001, ja omalla sarjanaan se ilmestyi aina vuoteen 2015 asti. Syynä tähän oli se, että artikkelien saaminen oli helpottunut selkeästi niin hyväksi, ettei minun ja toimituskunnan tarvinnut enää tehdä yhtä paljon töitä saadaksemme kirjoituksia lehteen. Artikkeleita tarjottiin julkaistavaksi riittävästi, eikä niitä tarvinnut juurikaan pyytää. Kun kuulin jonkun tekemästä kiinnostavasta tutkimuksesta, kysyin olisiko hän kiinnostunut kirjoittamaan artikkelin *MT*:aan. Näin artikkeleita julkaistiin ajankohtaisista aiheista myös opinnäytteiden ulkopuolelta. AP:n artikkelien julkaisu vuoden kahdessa viimeisessä numerossa häiritsi normaalia julkaistavien artikkelien kokoamista. Oli helpompaa pyörittää julkaisemista, kun ei tarvinnut sanoa artikkelien tarjoajille, että seuraava numero, johon teksti mahtuu, ilmestyy vasta seuraavana vuonna.

Tvärminne 2½ eli *MT* 4/1998 oli ensimmäinen liimanidottu numero, koska lehdessä oli riittävästi sivuja liimanidontaa varten. Tavallisesti liimanidonta vaati vähintään 64 sivua ja toisaalta näin paksujen lehtien kasassa pysyminen nitomalla alkoi olla arpapeliä. Tästä eteenpäin lehdet olivatkin liimanidottuja ja kannet kiiltäviä ja värillisiä. Kuvien tai diagrammien värillisyyteen ei ollut vielääkään varaa, eikä siihen tullut mahdollisuuksia minun aikani. Vasta myöhemmin mustavalkoisen ja värillisen lehden painatuksen hintaero tuli niin pieneksi, että nykyään se on arkipäivää, ja nettijulkaisuissa asiaa ei tarvitse edes miettiä.

Kahtena ensimmäisenä vuotena kannen suunnitteli Tuija Kirkinen, hän myös taittoi lehdet. Vuodesta 1997 lähtien taittajaksi tuli myös Jari Okkonen. Seuraavasta vuodesta lähtien taitosta vastasivat Pirjo Hamari, Jouko Pukkila, Jari Okkonen, Juha-Pekka Joona, Janne Ikäheimo ja Eeva Raike. Vuoden 1998 kannen suunnitteluun sain apua kotoa, kun vaimoni Tiina Pirttimäki teki kannen. Vuodesta 1999 lähtien kannen suunnitteli Mikael E. T. Manninen, ja se säilyi samanlaisena vuoteen 2013 asti, vain väri vaihtui. Värivalintaan vaikutti keskeisesti se, minkä väriset kalsarit minulla sattui suunnittelukokouksessa olemaan jalassani.

Vuosi 2002 oli viimeinen vuoteni vastaavana toimittajana. Lopettamispäätös kypsyi syksyn kuluessa, kun Helsingin yliopiston arkeologi-

an oppiaineesta yliopistonlehtori Mika Lavento soitti ja kysyi, haluaisinko tulla 1.1.2003 alkaen hänen sijaisekseen. Professori Ari Siiriäinen oli tuolloin jäämässä eläkkeelle ja Mika oli siirtymässä hänen sijaisekseen siksi aikaa, kunnes virantäyttö tapahtuisi. Yliopistolla minulla vierähti kymmenen vuotta, vaikka aluksi luvattiin töitä heinäkuun loppuun asti. Ajattelin työn vastaanottaessani, että nyt minulla on mahdollisuus tehdä väitöskirja, jonka tekeminen oli lykkääntynyt. Siihen pakettiin ei *MT:n* toimittaminen enää mahtunut, joten uutta vastuutoimittajaa alettiin etsiä. Minun osaltani *MT:n* tekeminen päättyi siihen.

Muinaistutkijan muuttaminen aikakauslehdeksi tapahtui määrätietoisen työn tuloksena. Kehittämistyön määrä oli aika suuri, mutta sen avulla ainakin minulle kertyi laaja kontaktiverkosto. Omasta mielestäni tunsin tuolloin kaikki Suomen arkeologit, tosin siihen auttoi myös vuosi SARKS:in sihteerinä, jolloin olin tekemisissä arkeologien nimien kanssa. Moneen siellä tapaamaani nimeen tutustuin viimeistään toimittaessani *Muinaistutkijaa*. Työn parhaimpina puolina pidin uusien tutkimusartikkelien julkaisemista sellaisista aiheista, joista ei ollut vielä paljoakaan kirjoitettu. Joskus se vaati pientä potkimista tai vähintäänkin kannustamista, mutta moni kirjoittaja oli lopputulokseen, ja myös kannustamiseen, tyytyväinen. Sekä kirjoittaja että julkaisija olivat tyytyväisiä.

Petri Halinen

FT, dos, yli-intendentti Museoviraston Kulttuuriympäristötieto ja -tutkimus -yksikössä.
Toimitti *Muinaistutkijaa* vuosina 1996–2002.